

LAKOSSÁGVÉDELMI FELADATOK VÉGREHAJTÁSÁNAK RENDÉSZETI TÁMOGATÁSA A FŐVÁROSI METRÓ VÉDELMI CÉLÚ ALKALMAZÁSA SORÁN

1. Bevezetés

A XXI. századra jellemző új biztonsági kihívások indokolják és szükségessé teszik az életvédelmi létesítmények jövőbeni szerepének meghatározását a korszerű lakosságvédelem területén. Ahhoz, hogy ez a gyakorlatban megvalósítható legyen, új alkalmazási elveket és módszereket kell kidolgozni, és a végrehajtás több rendvédelmi szerv együttműködését követeli meg. A korábban háborús cselekmények, valamint hagyományos és tömegpusztító fegyverek elleni védelemre tervezett életvédelmi létesítmények rendelkeznek olyan védelmi képességekkel is, amelyek jól alkalmazhatók a katasztrófák elleni védekezés során. Így, célszerű elvégezni a fővárosi metró védelmi felhasználásának komplex vizsgálatát is, amely kiterjedhet annak megállapítására, hogy milyen katasztrófaesemények esetén alkalmazható a lakosság, vagy az anyagi javak védelmére.

A létesítmény és annak védelmi képessége adott, azonban az egyes katasztrófaesemények kezelése során alkalmazandó lakosságvédelmi elvek és módszerek hiányosak, azok kidolgozásra szorulnak. Célom, hogy a katasztrófák elleni védekezéshez kapcsolódó lakosságvédelmi módszerekhez megfelelő rendészeti elveket és eljárásokat párosítsak. A lakosságvédelmi feladatok végrehajtása során alapvető követelmény a közrend, amely a rendőrség és a katasztrófavédelem szoros együttműködését feltételezi az események kezelése során. Cikkemben bemutatom a metró védelmi célú alkalmazásának lehetőségeit, majd rendszerezem az egyes lakosságvédelmi intézkedésekhez kapcsolódó rendészeti feladatokat.

2. A metró mint kettős rendeltetésű létesítmény

Az európai nagyvárosokban a hidegháborút követően kezdődtek meg azok az óvóhely építési programok, amelyek kettős rendeltetésű létesítmények tervezéséről és megvalósításáról döntöttek. A kettős rendeltetés azt jelentette, hogy alapvetően közlekedési célt szolgálnak, de szükség esetén rövid idő alatt védelmi objektumként is működtethetők. Az egyik legfontosabb érv az volt, hogy a többcélú hasznosítás csökkenti a védelmi beruházások költségeit, valamint fegyveres küzdelem és katasztrófák esetén a lakosság nagy részének biztosít védett elhelyezést. Számos nemzetközi példa támasztja alá azt a tényt, hogy a metró a legideálisabb óvóhely a nagyvárosok tekintetében. Vegyük sorra ezeket a tényeket:

- Kettős rendeltetéséből adódóan, a védelmi funkciók kialakítása a beruházások költségének 1-3 %-át teszik ki.
- A mélyvezetésű alagutak ideális fizikai védelmet nyújtanak.
- Bejáratai a legforgalmasabb utcákról, terekről nyílnak, így a lakosság nagy tömegei számára könnyen és gyorsan elérhetők.

- A nagyteljesítményű mozgólépcsők lehetővé teszik a gyors feltöltést és kiürítést.
- A megfelelő műszaki berendezések növelik a túlélés esélyeit a tömegpusztító fegyverek káros hatásaival szemben.³⁴⁰

A nemzetközi fejlődési irányt Budapesten is követték, amely alapján a fővárosi metró alagútrendszerét úgy alakították ki, hogy a közlekedési funkciója mellett, a korszerű óvóhelyi követelményeknek is megfeleljen.

3. A metró védelmi célú alkalmazása napjainkban

Napjainkban egy világháború kialakulásának valószínűsége csekély, azonban a természeti és civilizációs katasztrófák közvetett és közvetlen hatásai veszélyeztethetik a lakosság életét, és testi épségét, valamint károkat okozhatnak az anyagi javakban. A lakosság kollektív védelemének célja alapvetően a katasztrófák elleni védelem, amely a védelmi létesítmények tekintetében, jelenleg is hasonló elvekkel, módszerekkel valósul meg, mint a korábbi évtizedekben.

A metró életvédelmi létesítményként történő alkalmazása során megkülönböztetünk háborús helyzet ideje alatti működtetést és katasztrófa esemény alatti funkcionálást. Lakosságvédelmi szempontból különböző feladatok elrendelésére és végrehajtására lehet szükség, ezért a két alkalmazás vizsgálatát el kell különíteni egymástól.

- Háborús helyzet esetén történő alkalmazás
 - Óvóhelyi képesség teljes körű alkalmazása: a vasúti pálya feszültségmentesítését követően betelepítik a lakosságot, majd lezárják a metró állomásait lezáró kapukat. Ezt követően megkezdik a teljes hermetizációt biztosító műszaki berendezések működtetését, többek között a szűrt-szellőző rendszer, az önálló energiaellátást biztosító diesel motorok, és a városi hálózattól független vízhálózat kezd meg a működését.
 - Részleges alkalmazás: A kialakult helyzet függvényében csak a létesítmény egyes védelmi képességeit alkalmazzák. Például a vasúti pálya feszültségmentesítését követően csak betelepítésre kerül sor, teljes elzárkózásra nem.
- Katasztrófa esetén történő alkalmazás

A katasztrófa-események veszélyeztetése, illetve bekövetkezése során lakosságvédelmi szempontból az egyik legfontosabb tényező az idő. A lakosságvédelmi feladatok hatékonyságának egyik kulcskérdése az, hogy minél gyorsabban minél több embert tudjunk biztonságba helyezni. A metró védelmi funkciójának négy lehetséges alkalmazási formája van erre az esetre.

 - Amennyiben a katasztrófa esemény által közvetlenül veszélyeztetett lakosság azonnali kimenekítésére van szükség, a metrójáratok gyakoriságának növelésével, a tömegmozgások koordinálása mellett a létesítmény szállítási képességének alkalmazására van lehetőség.
 - A bekövetkezett esemény jellegétől függően fizikai védelem biztosítására is szükség lehet, az utcán tartózkodó lakosság védelme céljából. Ebben az esetben az állomásterek által biztosított fizikai védelmi képesség vehető igénybe.
 - Az esemény időbeli elhúzódása, nagy kiterjedése, vagy az utcán tartózkodó tömeg nagysága indokoltá teheti, hogy a metró alagútrendszerét is fizikai

³⁴⁰ Kelemen János: A budapesti metró története. Műszaki Könyvkiadó. Budapest, 1970. 193-194. o.

védelemre használják. Ebben az esetben a vasúti pályát feszültség mentesítik, majd megkezdődhet a lakosság alagútban történő elhelyezése.

- Egy-egy katasztrófaesemény fennakadást okozhat az egyes közmuvelőszolgáltatásokban, például az energia-ellátásban, vagy az ivóvízszolgáltatásban. Ilyen esetben a metró óvóhelyi funkciójának az ép szükségessé váló képességeit vehetik igénybe, mint a közmuvelőszolgáltatástól független energia-ellátás, vagy a saját csápos kútról biztosított tiszta ivóvíz.

A metróban több évtizede kialakított védelmi képességek jelenleg is rendelkezésre állnak, amelyeket jelenleg főként a kihasználatlanság jellemez. A főváros lakosságvédelmi kérdéseinek tervezése során hiba lenne figyelmen kívül hagyni a metró, mint védelmi célú létesítményt. A műszaki berendezései, az eszközök kezelésre kiképzett állomány egyedülálló lehetőség országos szinten. A korábban háborús fenyegetettség miatt tervezett és megvalósított kettős célú létesítmény a mai lakosságvédelmi intézkedések sorába is beilleszthető, ehhez azonban át kell gondolni azon elveket, eljárásokat és módszereket összességét, amelyek lehetővé teszik a lakosság tömeges védelmét.

4. A rendőrség és a katasztrófavédelem együttműködése

A katasztrófavédelmi szervek és a rendőrség közös munkája és együttműködése elengedhetetlenül szükséges egy katasztrófa-esemény következményeinek felszámolása során. Ma már szinte minden megye életében mindennaposá váltak azok a műszaki mentések és tüzesetek, ahol a két szervezet közös tevékenysége rutinszerűen működik. Ez a terület azonban csak az egyike annak a feladathalmaznak, amely a két rendvédelmi szerv együttműködését feltételezi. A katasztrófavédelmi feladatok alapvetően három pilléren nyugszanak, a polgári védelmi, a tűzoltósági és az iparbiztonsági tevékenységen. A gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy a beavatkozásokat szabályzó jelenlegi eljárásrendek csak a tűzoltási és a műszaki mentési munkára korlátozódnak, az iparbiztonsági és a polgári védelmi tevékenység rendvédelmi támogatása fejlesztésre szorul.

A két szervezet együttműködésének általános célja, hogy a rendvédelmi tevékenységet segítse egymás számára azokon a területeken, amelyeken a saját lehetőségeik nem elegendők, illetve a közös fellépés hatékonyabban szolgálja a testületekkel szemben támasztott társadalmi elvárásoknak való megfelelést.³⁴¹

5. Rendészeti feladatok a lakosságvédelmi intézkedések során

A fővárosban viszonylag nagy embertömeg tartózkodik kis alapterületen, amelyből eredően a lakosságvédelmi feladatok koordinálása során számolnunk kell a tömeggel, mint alapjelenséggel. A tömegre jellemző, hogy a zónatávolságok lecsökkenésével, avagy megszűnésével pszichológiai változásokon megy keresztül az emberi szervezet. Fokozódó és tartós stressz, ingerlékenység, türelmetlenség és feszült idegállapot figyelhető meg a tömegben tartózkodó személyek vizsgálata során.³⁴² A tömegben tartózkodó egyének elvesztik individuális képességeiket, és személyiségváltozáson mennek keresztül. Bizonyos

³⁴¹ Muhoray Árpád: A megyei katasztrófavédelmi igazgatóság és a megyei rendőr-főkapitányság együttműködésének lehetőségei Zala megyében. In: Ambris József (szerk.): Doktoranduszok a tudomány szolgálatában. BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság. Budapest, 2001. 48. o.

³⁴² Kasza Anett: A fővárosi metró alkalmazási lehetőségei a tömegrendezvények biztosítása során. Katasztrófavédelmi Szemle. BM Országos Katasztrófavédelmi Főigazgatóság. Budapest, 2012. 23-24. o.

helyzetekben (például rossz időjárási körülmény, terrorista támadás, robbantás, stb.) minden egyén magatartása összekapcsolódik az összes többi jelenlévő viselkedésével. A tömeg, ha időlegesen is, egyetlen egységként kezd el viselkedni. Az irányíthatatlan tömegmozgás, és az előzőekben példaként felsorolt külső tényezők könnyen vezethetnek társadalmi nyugtalansághoz, mely egy olyan kontextus, amelyben a tömeghelyzet létrejön, és a kollektív magatartás kialakul.³⁴³ A társadalmi nyugtalanság fokozódása során beszélhetünk pánikról, mely a következőképpen definiálható: "Pániknak nevezzük az erős szorongással, aggodalommal járó menekülési kényszert az azt kiváltó helyzettől. A tömegben jellemző lehet a pánikhangulat, mely emberek közt terjedő, oktalan túlzott félelmet jelent."³⁴⁴

A rendőrség alapvető feladata a lakosságvédelmi intézkedések során a tömeg kollektív magatartásának kezelése, azaz a tömegirányítás, és a pánikhangulat kezelése. Fontos, hogy a tömeget irányítani tudjuk, és azt egy egységként kezeljük, hiszen a lakosságvédelmi feladatok végrehajtásának alapvető követelménye a gyorsaság. Annak érdekében, hogy több ezer embert rövid idő alatt biztonságos helyre tudjunk irányítani, ahhoz az egyének érdekeit háttérbe kell szorítani, és a tömeg egészének megóvásáról kell gondoskodnunk. A következő táblázat rendszerezve mutatja be a metró védelmi célú alkalmazása során jelentkező rendvédelmi feladatok, a betelepülés, a benntartózkodás és a kitelepítés folyamata során.

Rendvédelmi feladatok	Betelepülés	Benntartózkodás	Kitelepülés
Tájékoztatás	x	x	x
Forgalom(tömeg)irányítás	x	x	x
Rendfenntartás	x	x	x
Bűnmegelőzés	x	x	x
Bűncselekmények felszámolása	x	x	x
Feltartóztatás	x		
Tömegoszlítás	x		x
Eltűnt személyek keresése		x	x

1. sz. ábra: Rendvédelmi feladatok a metró védelmi célú alkalmazása esetén

6. Tájékoztatás

Kiemelt feladat a védelmi intézkedések foganatosítása során a tájékoztatás. A megfelelő tartalmú, hangvételű és jól időzített, folyamatos kommunikáció nagymértékben segítheti a rendvédelmi feladatok hatékony végrehajtását. Ha tudják az emberek, hogy mi, miért és milyen módon történik velük, együttműködőbb magatartást tanúsítanak, még a kényszer szituációkban is. A lakosságtájékoztatás folyamata már a veszélyeztető eseményt megelőzően meg kell hogy kezdődjön, amely preventív céllal hívja fel a figyelmet a lehetséges veszélyek elleni védekezés lehetőségeire. Adott esemény bekövetkezésének pillanatától pedig célzottan, az érintett lakosság részére kell továbbítani a legfontosabb információkat. Amennyiben elrendelik a metró védelmi célú alkalmazását, úgy

³⁴³ Lányi Gusztáv: Csapat, tömeg és társadalom c. előadása alapján. Vö. http://szoc.tarstud.hu/04/szocpszicho2/lanyi/csoport_tomeg_tarsadalom.ppt (Letöltés ideje: 2012.04.13.)

³⁴⁴ Magyar Értelmező Kéziszótár. Akadémiai Kiadó. Budapest, 1972. 1080. o.

folyamatosan információval kell ellátni a betelepíteni kívánt lakosságot. A tájékoztatásnak tartalmi elemei a következők: mi történt, milyen védelmi mechanizmusra van szükség, hol találunk menedéket, milyen módon jutnak el a lejáratokhoz, és várhatóan mennyi időt vesz majd igénybe a folyamat. Fontos a pánikhangulat megelőzése, és a rendvédelmi szervek munkájának a segítése. Felelős: metró polgári védelmi szervezete, katasztrófavédelem, rendőrség.

7. Forgalom és tömegirányítás

A szabályozott és irányított tömegirányítás egyik kulcskérdése a metróba történő lejutás. A megfelelően rögzített akadályok jól használhatók a tömeg mozgásának irányítására. Egy-egy tereptárgy megakadályozza a tömeg egy irányba történő mozgását, így csökkenti az azonos irányból érkező tömeg nagyságát és továbbhaladását. A tömeg mozgólépcsőkre történő terelését már az utcán – közel a metró lejáróhoz – meg kell kezdeni. A tömeg mozgásának szabályozására rendkívül hatékonyan alkalmazhatók a kordonok, különböző terelőelemek és információs táblák. Ezeket az elemeket megfelelő távolságban és alakzatban kell elhelyezni annak érdekében, hogy az állomásterekbe érkező emberek mozgása már irányított legyen, és ne legyen szükség a tömegáramlásba történő beavatkozásra, legfeljebb kisebb koordinációs korrekciókra. A peronokról az alagútrendszerbe történő lejutás kétféle módon történhet. A metró óvóhelyi funkciójának egyik alapja a lakosok elhelyezése az alagútrendszerbe, melyhez mobil lépcső alkalmazható. Amennyiben nem áll rendelkezésre elegendő idő, úgy egy belső üzemi útvonalon keresztül történhet az emberek lejuttatása az alagútba. A tömegirányítás mellett egyidejűleg, az esemény által érintett városrész közösségi közlekedésének és forgalmának korlátozására, vagy útvonal módosításra is szükség lehet, annak érdekében, hogy ne érkezzen több ember a veszélyeztetett zónába. Felelősök: metró polgári védelmi szervezete, katasztrófavédelem, rendőrség, Budapesti Közlekedési Központ

8. Rendfenntartás

A közrend fenntartása az egyik legfontosabb feladat a metró védelmi célú alkalmazása során. A közrend fennállása, vagy megbomlása nehezítheti, de akár meg is gátolhatja a lakosságvédelmi intézkedések végrehajtását. A közrend hiánya dominóelvként hathat a további események kialakulására. Például a közrend megbomlása esetén könnyebben alakul ki pánikhangulat, nagyobb valószínűséggel követnek el bűncselekményt, a tömeg tagjain eluralkodhat az agresszió, veszélybe kerülhet a tömegben tartózkodók testi épsége, vagy akár személyek tűnhetnek el. Ha mindezen lehetőségeket sorra vesszük, jól látszik, hogy a lakosságvédelmi intézkedések hatékonyságának az alapja a közrend biztosítása. Nem utolsó sorban a rendvédelmi szervek leterheltségét csökkenti, ha rendezett körülmények között zajlanak a védelmi intézkedések, ugyanis kevesebb rendvédelmi feladat jelentkezik. Felelősök: metró polgári védelmi szervezet, rendőrség.

9. Bűnmegelőzés

A metró lakosságvédelmi igénybevétele során kiemelt figyelmet kell fordítani a bűnmegelőzésre is. Ahogy arról már a cikk elején is említést tettem, a fővárosban viszonylag nagy embertömeg tartózkodik kis alapterületen, amelyből eredően a

lakosságvédelmi feladatok koordinálása során számolnunk kell a tömeggel, mint alapjelenséggel. Mivel a metró létesítményeiben még Budapest utcáihoz képest is kisebb alapterületen zsúfolódnak össze az emberek, meg kell előzni a bűncselekmények bekövetkezését. A metró alkalmazására nagy valószínűséggel egy gyors lefolyású esemény kapcsán kerülhet sor, ezért a bűnmegelőzés egyetlen eszköze az előzetes figyelemfelhívás és a rendőri jelenlét. Felelős: rendőrség.

10. Bűncselekmények felszámolása és feltartóztatás

A megfelelő létszámú rendőri jelenlét, és az előzetes figyelemfelhívás ellenére bekövetkezhetnek bűncselekmények a lakosságvédelmi intézkedések során. Vagyon elleni, illetve személy elleni bűncselekmények felszámolására is fel kell készíteni a rendőröket. Feladatként jelentkezik a bekövetkezett események súlyozása és az elkövetők kiemelése a tömegeből, feltartóztatása, esetleg elkülönítése. Felelős: rendőrség.

11. Tömegoszlátás és eltűnt személyek keresése

A veszélyeztető hatások elmúlását követően kerülhet sor a metró kiürítésére, amely a betelepítéshez hasonlóan rendezett és szervezett módon kell, hogy történjen. A mozgólépcsők egy irányba történő mozgatásával gyorsítható a tömeg kiáramlása. Az állomásterekben, és az alagutakban azonban nincs, vagy csak korlátozott keretek között van lehetőség a terelőelemek kihelyezésére, ezért a kommunikációs csatornákon elhangzó információkkal kell elősegíteni a tömeg áramlását. Emellett irányítószemélyek kijelölésével gyorsítható a kiürítési folyamat. Fontos, hogy a metró létesítményeiből történő kijutással nem érnek véget a tömegoszlátási feladatok. Az emberek további mozgását is elő kell segíteni, akár forgalomszervezési feladatokkal is. A kiürítést követően kezdődhet meg az esetlegesen eltűnt személyek keresése, amelyhez információs pontokat kell felállítani, és azokat üzemeltetni is szükséges. Alapesetben a betelepülő állampolgárok regisztrációját is végre kell hajtani a metróba történő belépés során, de egy gyors lefolyású esemény elleni védekezés során nincs relevanciája a regisztrációnak. Felelős: metró polgári védelmi szervezete, katasztrófavédelem, rendőrség, Budapesti Közlekedési Központ.

12. Összegzés

Cikkemben bemutattam a fővárosi metró, mint kettős rendeltetésű létesítményt, majd Budapest veszélyeztetettségének tükrében elemeztem a létesítmény védelmi célú alkalmazásának lehetőségeit. Publikációm fő célja, a lakosságvédelmi feladatok végrehajtása során jelentkező rendészeti feladatok vizsgálata, különösképpen a metró védelmi célú alkalmazása esetén.

A metró lakosságvédelmi igénybevételét operatív törzs irányítja, amelyben az érintett szervezetek képviselői, illetve összekötői foglalnak helyet. A metró védelmi alkalmazásának gyakorlati feladatainak egy részét a Budapesti Közlekedési Központ alkalmazottjai hajtják végre. Külön munkahelyi polgári védelmi szervezet alakult meg a metró védelmi célú működtetésére, amelyben az egyes szaklegységek különböző feladatokra specializálódtak, mint a betelepülés, rendfenntartás, forgalomirányítás stb. A szervezet tagjai a rendőrség hatáskörébe tartozó egyes rendvédelmi feladatok

végrehajtásában is segítséget tudnak nyújtani. Emellett a lakosságvédelmi feladatok koordinálása alapvetően a katasztrófavédelmi szerv feladata.

A metró polgári védelmi szervezete évente több alkalommal is gyakorlatokon vesz részt, ahol minden szaklegység a saját hatáskörébe tartozó feladatok végrehajtásáért felel. A társszerveket és az együttműködőket azonban csak a kétévente tartandó komplex polgári védelmi gyakorlatok alkalmával vonják be a metró védelmi célú igénybevitelével kapcsolatos feladatokba. Ezen alkalmak nem elegendők ahhoz, hogy a rendvédelmi szervek készségszinten elsajátítsák a lakosságvédelem e speciális, kimondottan a fővárosra jellemző mechanizmusát. Fontos, hogy a cikkben ismertetett feladatok mindegyike, kizárólag több szervezet közös munkájának eredményeképpen lehet csak hatékony, ezért több gyakorlatra és közös képzésre van szükség. Munkám során kimondottan a fővárosi metró védelmi célú alkalmazása során jelentkező együttműködésre koncentráltam, azonban a tűzoltás és műszaki mentési feladatok mellett, a polgári védelem és az iparbiztonság területén jelentkező közös rendvédelmi feladatok elvei, módszerei és a megvalósítás formáinak kidolgozása még további kutatást igényel.